

**NÕUANDED KOHALIKELE
OMAAVALITSUSTELE
KESKKONNAHOIDLIKE JA
VASTUTUSTUNDLIKE
RIIGIHANGETE TEGEMISEKS**

Hea riigihangete korraldaja, valla- või linnavolikogu liige või ametnik!

Tahame sind toetada keskkonnahoidlike ja vastutustundlike hangete tegemisel. Laps- või orjatööga ja keskkonna arvelt tehtud tooteid ja teenuseid kasutatakse Eesti omavalitsustes ja kogukondades liig sageli, sest me ei tea paljude toodete päritolu ega oska hinnata teenuse kogumaksumust.

Uute hangete tegemisel on oluline teada, kust asjad tulevad ning kui suur on nende tegelik hind; väärtustada inimõigusi, arendada keskkonnahoidlikku tootmist ja teenuseid ning toetada oma valikutega kõikide tootmises ja pakkumises osalevate inimeste heaolu.

Meie õiged ja teadlikud sammud, ka sellised, mis tunduvad väga väikesed, on vajalikud ja parandavad nii meie inimeste kui ka meist kaugel meile kaupu tootvate inimeste elujärge ja -kvaliteeti.

Keskkonnateadlikud hanked tunnustavad meie ettevõtete sotsiaalset vastutust ning motiveerivad nende innovaatsilisust.

Hankides keskkonnasõbralikke tooteid ja teenuseid, säästame oma planeeti ka järeltulevate põlvete heaks.

Edu soovides

MTÜ Mondo
SA Balti Keskkonnafoorum
SA Keskkonnaõiguse Keskus

SISUKORD

<u>Parema kvaliteediga hange</u>	4
<u>Eestlased ootavad, et avalikud hanked oleksid vastutustundlikud</u>	4
<u>Kuidas teha vastutustundlikku ja keskkonnahoidlikku hanget – samm sammu haaval</u>	5
<u>Hanke planeerimine</u>	5
<u>Kõrvaldamise alused ja kvalifitseerimistingimused</u>	7
<u>Vastavustingimused</u>	9
<u>Hindamiskriteeriumid</u>	12
<u>Lepingu tingimused</u>	14
<u>Lepingu täitmise kontroll</u>	16

PAREMA KVALITEEDIGA HANGE

Vastutustundliku riigihankena mõeldakse käesolevas juhises neid hankeid, millega hangitakse tooteid ja teenuseid, mis on keskkonnasäästlikud ja/või järgivad õiglase kaubanduse põhimõtteid. Selliseid hankeid viiakse üldjuhul läbi sarnaselt kõigi teiste riigihangetega, ent hankeprotsessi algusest lõpuni on sihiks parema kvaliteediga hanketulemus.

Tooted, mille hankimise puhul on võimalik ja mõistlik kasutada õiglase kaubanduse põhimõtteid, on kohv, tee, kakao, suhkur, šokolaad, banaanid, ananassid, lilled ja puuvillast riided. Peamised teenused ja tooted, mille puhul saab kasutada keskkonnahoidlikke hankeid, on toitlustus, puhastus, mööbel, elektroonika, kontoritarbed, aga ka transpordi- ja kütteteenus ning paljud muud.

EESTLASED OOTAVAD, ET AVALIKUD HANKED OLEKSID VASTUTUSTUNDLIKUD

Miks peaks üks kohalik omavalitsus oma hankeid korraldades mõtlema vastutustundlikkusele? Esiteks seetõttu, et nii avalik sektor laiemalt kui ka kohalikud omavalitsused on oma hangetega olulised kaupade ja teenuste tarbijad, suunates hangete kaudu ka ettevõtjate tegevust ja innovatsiooni. Eestis on avaliku sektori kogutarbimine Eesti sisemajanduse koguproduktist (SKT) 14–16%, seejuures moodustavad kohalike omavalitsuste kulud avaliku sektori kuludest umbes neljandiku.

Teiseks võib vastutustundlik hange mitte ainult anda omavalitsusele keskkonda ja inimtervist säästvamaid ja õiglasemalt toodetud kaupu ja teenuseid, vaid teinekord pikas plaanis võimaldada ka kulusid kokku hoida. Näiteks soetas Keskkonnaministeerium 2014. aastal uued kontoritoolid, mille algne hind võis küll olla kallim kui mõnes teises ministeeriumis, ent kuna toolidega kaasnes seitsmeaastane garantii, on n-ö aastahind võrreldav odavamate toodete omaga. Lisaks olid toolid ergonoomilised ja kasutajat arvestavalt reguleeritavad, aidates ennetada ja leevendada töötajate terviseprobleeme, millel on samuti rahaline mõõde.

Kolmandaks ootavad ka Eesti elanikud avalikult võimult vastutustundlikku ja keskkonnasäästlikku tegutsemist. MTÜ Mondo 2018. a tehtud uuringu¹ kohaselt peab 68% noortest oluliseks kohalike omavalitsuste sotsiaalset vastutust ja arvestamist arengumaade töölistega. Samuti on tugev toetus keskkonnasäästule, nt 2017. a lõpus läbi viidud Eurobaromeetri uuringu kohaselt pidas keskkonna kaitsmist väga oluliseks või pigem oluliseks 94% Eestis küsitletutest².

1 Uuring viidi läbi koostöös 18 kooliga, selles osales 1168 õpilast. Saadaval fairtrade.ee.

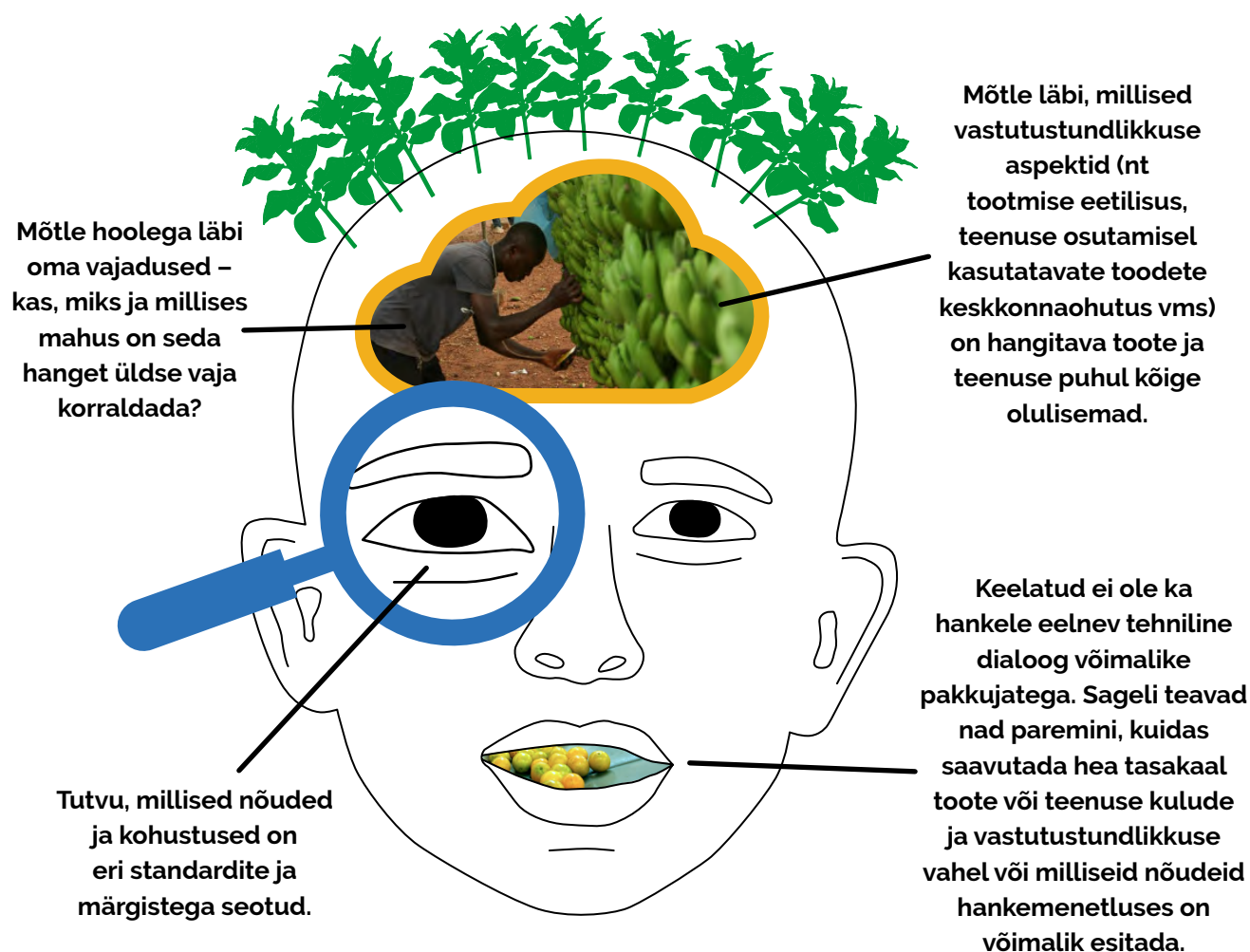
2 <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/ResultDoc/download/DocumentKy/83070>.

KUIDAS TEHA VASTUTUSTUNDLIKKU JA KESKKONNAHOIDLIKKU HANGET – SAMM SAMMU HAAVAL

Käesolev juhis annab soovitusi ja näiteid selle kohta, kuidas riigihankeid hankemenetluse eri etappides keskkonnasäästlikumaks ja õiglasemaks muuta. Riigihangete läbiviimise ja riigihangete seaduse (RHS) tõlgendamise kohta on varem avaldatud ka teisi juhiseid, mis on koondatud Rahandusministeeriumi kodulehele. Keskkonnanahoidlike riigihangete kohta leidub hulgaliselt materjale ka Keskkonnaministeeriumi kodulehel, õiglase kaubanduse põhimõtetega arvestamise kohta on saadaval pikem, 2017. a koostatud juhis.

Hanke planeerimine

Enne hankedokumentide kirja panemist tasub end korralikult ette valmistada. See aitab kokku hoida aega ning tagada parema kvaliteediga hanke, mille puhul ei pea kartma, et konkurendid saavad selle edukalt vaidlustada. Hanget planeerides võiks käia läbi järgmised punktid.

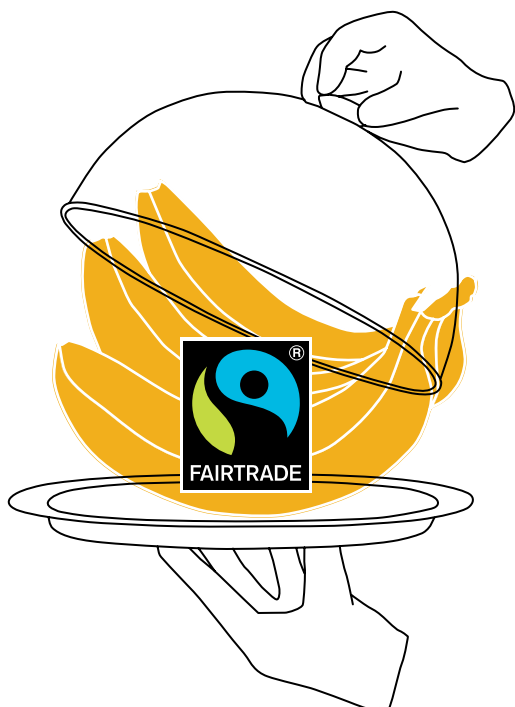
NÄIDE 1

OMAAVALITSUSE KONTORIRUUMIDE KORISTUS-LEPING (KESKKONNAHOIDLIK HANGE)

Koristusteenuse hanke ettevalmistamisel tasub läbi mõelda, **millistele keskkonna-aspektidele soovite keskenduda**: kas vaid kasutatavate vahendite keskkonnasäästlikkusele või ka jäätmete sorteerimisele, kasutatavate elektriseadmete energiatarbimisele vms.

Lisaks tasub end kurssi viia koristusvahendite ning teenuste **ökomärgiste ja standarditega**. Lihtsamaks võib neis orienteerumise teha **suhtlus** võimalike teenusepakkujatega.

Läbi mõelda tasub ka **koristamise sagedus** – keskkonda võimaldab lihtsalt säästa ka see, kui igapäevase koristamise asemel paluda kontoriruumide koristada vaid kaks või kolm korda nädalas.

NÄIDE 2

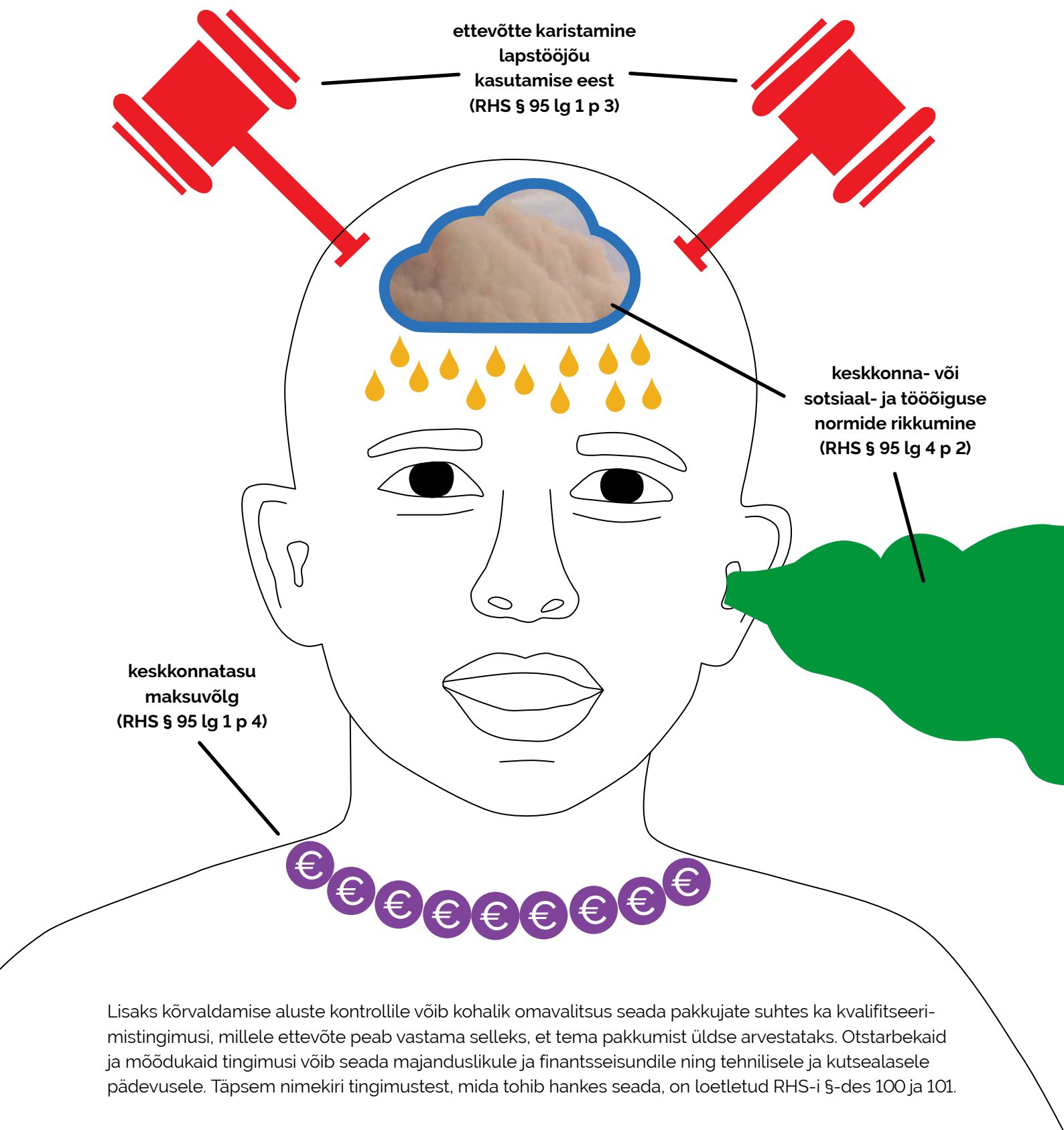
TOITLUSTUSTEENUS KOOLILE (ÕIGLANE KAUBANDUS)

Koolile toitlustusteenuse hanke ettevalmistamisel tasub eelkõige läbi mõelda, **milliste toodete puhul** on õiglase kaubanduse nõuete seadmine kohane.

Samuti tasub end kurssi viia **õiglase kaubanduse märgistega** ning sellega, mis on nende märgiste saamise eelduseks (nt mille poolst erinevad Fairtrade'i, UTZ-märgisega ja Rainforest Alliance'i märgisega tooted). Abiks võib seejuures olla võimalike pakkujatega suhtlemine, samuti 2017. a koostatud juhised.

Kõrvaldamise alused ja kvalifitseerimistingimused

Keskkonnahoidlikkusele ja õiglase kaubanduse põhimõtetele saab tähelepanu pöörata ka pakkuja isikut kontrollides, täpsemalt siis, kui vaatate, kas ei esine pakkuja hankemenetlusest kõrvaldamise aluseid. Näiteks võib hankemenetluses osalemise välistada

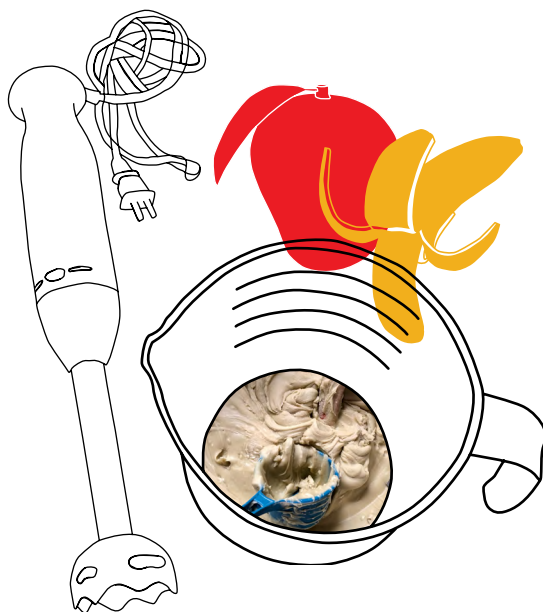

NÄIDE 1

OMAVALITSUSE KONTORIRUUMIDE KORISTUS-LEPING

Kvalifitseerimistingimuseks, mis tagab erinevate, sh keskkonnanõuete täitmise, võib olla kvaliteedijuhtimissüsteemi nõue, mida tõendab kas ISO-standardi järgimine või riiklik sertifikaat, nt:

„Pakkujal peab olema kasutusel kvaliteedijuhtimise süsteem ISO 9001:2008 ja/või tal peab olema Eesti Kinnisvara Haldajate ja Hooldajate Liidu (EKHHL) poolt välja antud kehtiv hoolduse sertifikaat, millel on märges „sisekoristus/puhastus” (või nendega samaväärne süsteem/sertifikaat).”

NÄIDE 2

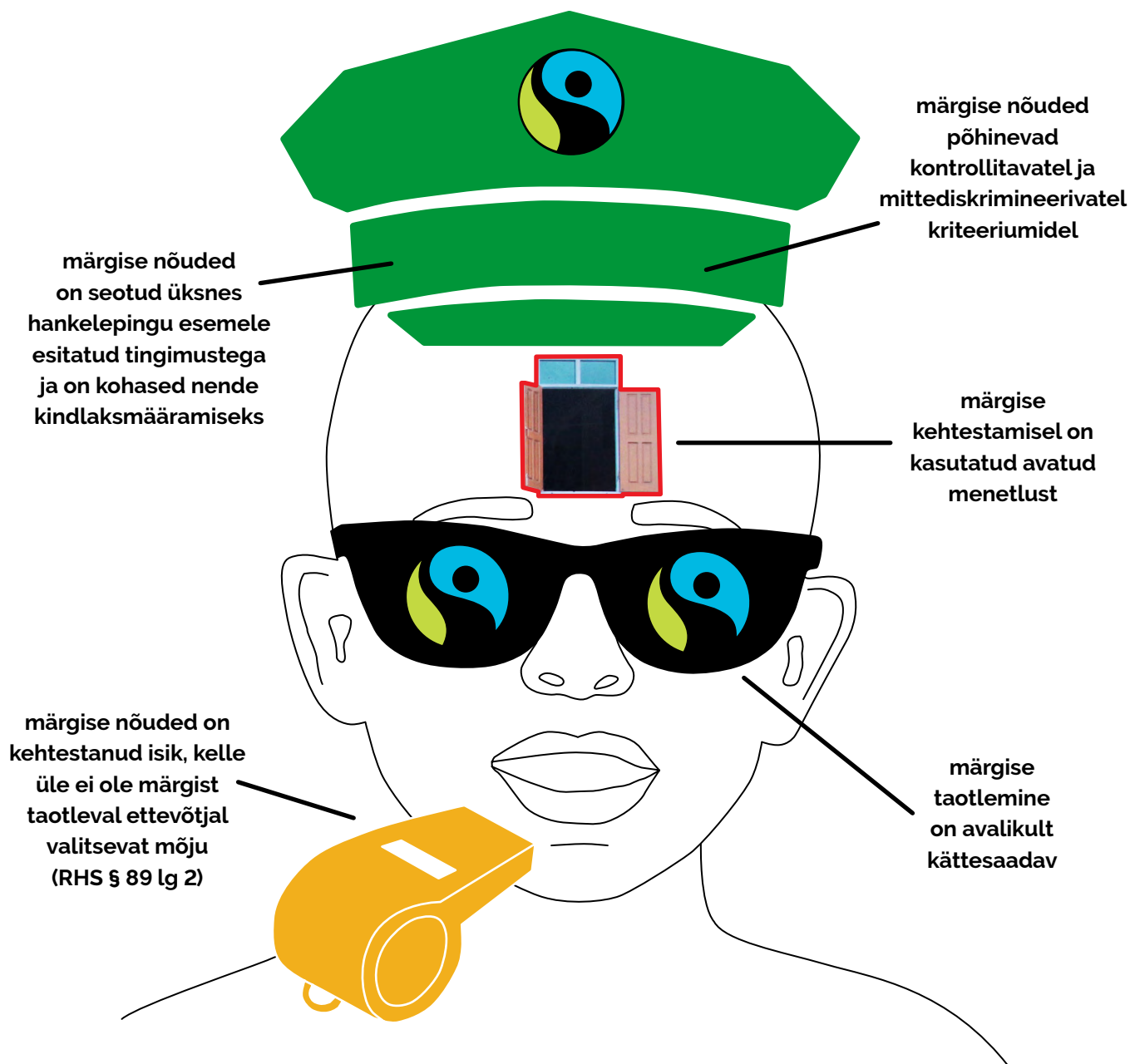
TOITLUSTUSTEENUS KOOLILE

Õiglase kaubanduse tingimustele vastavate toiduainete kasutamine toidlustusteenuse pakkumisel ei nõua võrreldes tavapärase toidlustusteenusega eripärast kvalifikatsiooni, mistõttu võib piirduda nõudega esitada viimase 36 kuu jooksul osutatud teenuste kohta sõlmitud lepingute andmed. Omavalitsus võib piiritleda, millistele tingimustele vastavate lepingute kohta andmed esitada peab, nt paluda esitada vaid lepingud, mille rahaline väärtus ületas 50 000 eurot.

Vastavustingimused

Vastavustingimuste määratlemine on lihtne viis tagada hanke käigus valitavate toodete ja teenuste keskkonnasäästlikkus ja vastavus õiglase kaubanduse põhimõtetele. Vastavustingimuste all mõeldakse erinevaid tingimusi, millele peavad hankel osalevate ettevõtete tooted ja teenused vastama, selleks et pakkumist üldse arvesse võetaks. Lähemalt võib nõudeid kirjeldada ka toote või teenuse tehnilises kirjelduses.

Pikkade tehniliste kirjelduste asemel võib vastavustingimustena seada ka nõude, et toodetele või teenustele oleks omistatud teatud märgis. Hankes märgise olemasolu nõudes tuleb samas veenduda, et

Samas tuleb pakkumuste hindamisel arvestada ka selliseid märgiseid, mis on nõutuga samaväärsed (nt mõnel juhul EL-i ja Põhjamaade ökomärgis – RHS § 114 lg 5). Erandjuhul, kui pakkujal pole nõutud märgist või sellega samaväärset märgist võimalik objektiivsetel põhjustel hankida, võib kohalik omavalitsus aktsepteerida ka muid tõendeid, mis kinnitavad piisavalt hästi, et toode või teenus sisuliselt täidab märgise nõudeid (RHS 114 lg 7).

NÄIDE 1

OMAAVALITSUSE KONTORIRUUMIDE KORISTUS-LEPING

Keskkonnamõju vähendamiseks võib tehnilises kirjelduses ette näha, et kontoriruumid ei koristata igal tööpäeval, nt:

„2.2 Esmaspäeval, kolmapäeval ja reedel koristatavad ruumid hoones on toodud tehnilise kirjelduse lisas 1.

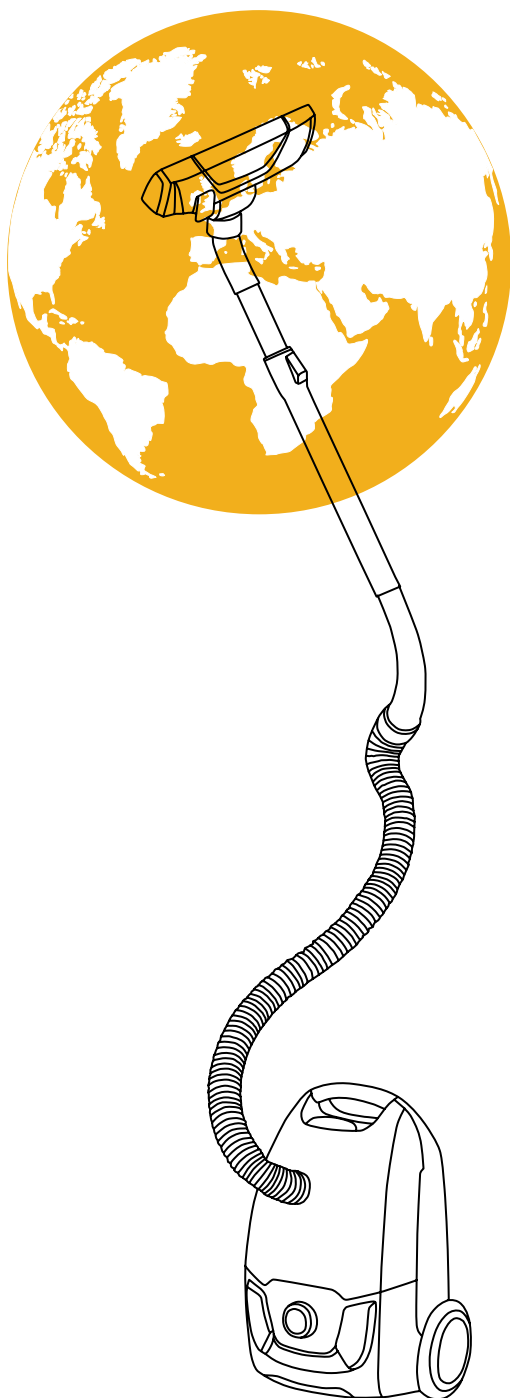
2.3 Teisipäeval ja reedel koristatavad ruumid on toodud tehnilise kirjelduse lisas 1.”

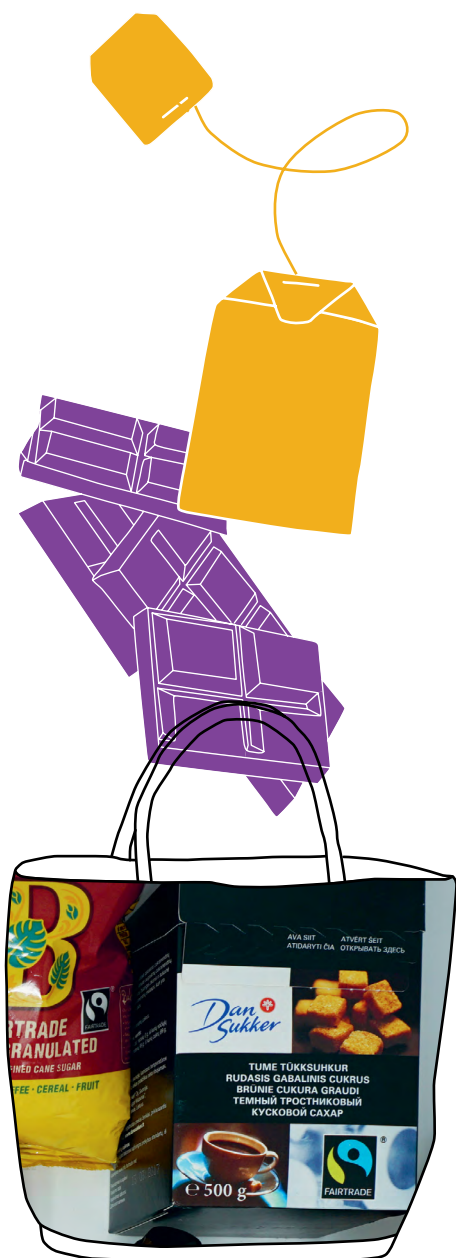
Kasutatavate koristusvahendite kindlaksmääramisel võib lähtuda konkreetsetest märgistest, nt:

„3.1 Pakkuja peab käesoleva hanke teostamisel kasutama puhastus- ja hooldusvahendeid, paberkäterätte, tualettpaberit ja vedelseepi, mis vastavad I-tüübi ökomärgise (nagu nt EU Ecolabel/EL-i Ökomärgis, Nordic Swan/Põhjamaade Luik ning Blauer Engel/Sinine Ingel) kriteeriumidele. Lubatud on ka samaväärsetele ökoloogilistele ning pakendamise ja kasutuskõlblikkusega seotud kriteeriumitele vastavate ökomärgistega toodete kasutamine. I-tüübi ökomärgiste loetelu on leitav järgmisel aadressil <http://www.globalecolabelling.net/>”

Tingimusele vastavuse kontrolliks tasub pakkujalt küsida kasutatavate toodete nimekirja, nt:

„Pakkuja peab esitama vastavalt hankija poolt ette antud vormile loetelu puhastusvahenditest, mida kavatakse lepingu täitmisel kasutada (toote nimi, kasutuseesmärk, ökomärgis).”

NÄIDE 2

TOITLUSTUSTEENUS KOOLILE

Õiglase kaubanduse toodete kasutamise nõude võib seada nt tehnilise kirjelduse osaks olevas koolilõuna menüü nõuete loetelus, nt:

„6.4 Vähemalt 20% koolilõuna valmistamiseks kasutatavast suhkrust peab olema tarnitud õiglase kaubanduse põhimõtete kohaselt. Kauba vastavust õiglase kaubanduse põhimõtetele tõendab Fairtrade'i märgis või samaväärne märgis kaubal.

...
6.9 Koolilõuna menüü peab sisaldama magustoit, arvestades lähteülesande punkte 6.3–6.7.”

Samuti võib õiglase kaubanduse nõude seada kooli puhvetis müüdavatele kaupadele, nt

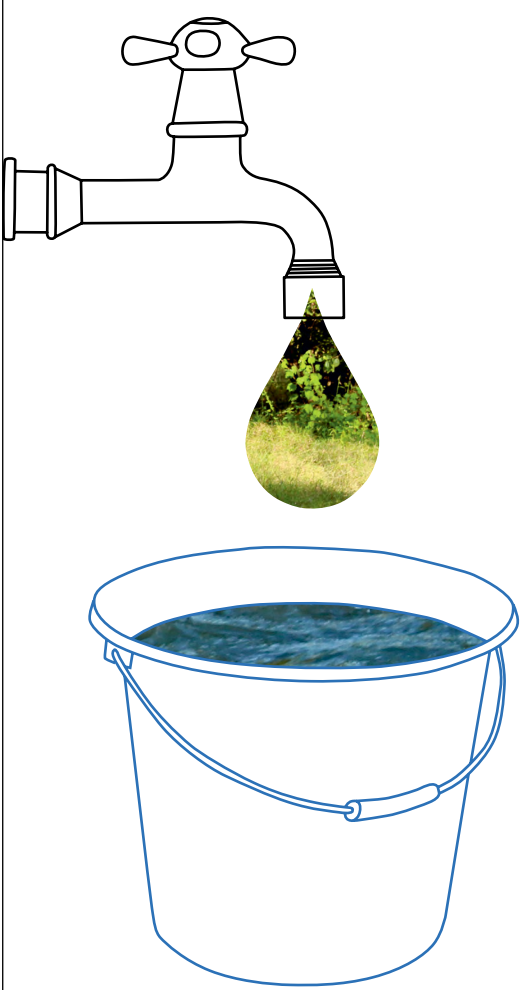
„7.3 Koolipuhveti sortimendi koostamisel peab tootlustaja tagama, et vähemalt 30% pakutavatest šokolaadi-, tee-, kohvi- ja joogikakao sortidest on tarnitud õiglase kaubanduse põhimõtete kohaselt. Kauba vastavust õiglase kaubanduse põhimõtetele tõendab Fairtrade'i märgis või samaväärne märgis kaubal.”

Tingimusele vastavuse kontrolliks tuleks nõuda koolilõuna ja puhveti näidismenüüs õiglase kaubanduse põhimõtete kohaselt tarnitud kaupade väljatoomist (võimalusel viidates konkreetsele tootele, mida kavatsetakse toiduvalmistamisel kasutada või puhvetis pakkuda).

Hindamiskriteeriumid

Lisaks vastavustingimustes keskkonna- või õiglase kaubanduse nõuete seadmisele võib kohalik oma-avalitsus anda vastutustundlikumatele pakkujatele eelise ka hindamiskriteeriumide abil (RHS § 85 lg 3). Sellisel juhul kujutavad vastavustingimused endast nn minimaalset taset, ent pakkujad, kes on valmis veelgi rohkem pingutama, saavad ka mõnevõrra kõrgema hinna korral võimaluse hange võita.

Kui vastavustingimustes on kõik olulised keskkonda või õiglast kaubandust puudutavad aspektid kirjeldatud, võib ainsaks hindamiskriteeriumiks olla ka hind.

NÄIDE 1

OMAVALITSUSE KONTORIRUUMIDE KORISTUSLEPING

Hindamiskriteeriumi hulka võib lisada ka nt pakkuja töötajate infopäeval osalemise, kui see on vajalik selleks, et tagada hanke võidu korral lepingu nõuetekohane ja võimalikult kvaliteetne täitmine, nt:

Nr	Kriteerium	Hindamismeetod	Osakaal
1	Pakkumuse kogumaksumus	Maksumus – vähim on parim	90
2	Infopäeval osalemine	Kvaliteet – hankija hinnatav	10

Selgitused 2. kriteeriumi kohta:
Infopäeval osalemine – 10 väärtuspunkti. Maksimaalsed 10 väärtuspunkti saab pakkuja, kui pakkumuses nimetatud objektijuht osaleb hankija korraldataval infopäeval, teavitades sellest enne hankijat e-posti aadressil hankespetsialist@vald.ee. Juhul kui eelkirjeldatud tingimust ei täideta, omistatakse pakkumusele selle kriteeriumi puhul null (0) punkti.

NÄIDE 2

TOITLUSTUSTEENUS KOOLILE

Hindamiskriteeriumi hulka võib lisada täiendavate punktide andmise pakkujale, kes kasutab või pakub õiglase kaubanduse päritoluga toiduaineid minimaalselt nõutust suuremas mahus, nt:

Nr	Kriteerium	Hindamismeetod	Osakaal
1	Hind	Maksumus – vähim on parim	30
2	Toidu tervislikkus ja mitmekesisus	Kvaliteet – hankija hinnatav	60
3	Õiglase kaubanduse kriteerium	Kvaliteet – hankija hinnatav	10

Selgitused 3. kriteeriumi kohta:

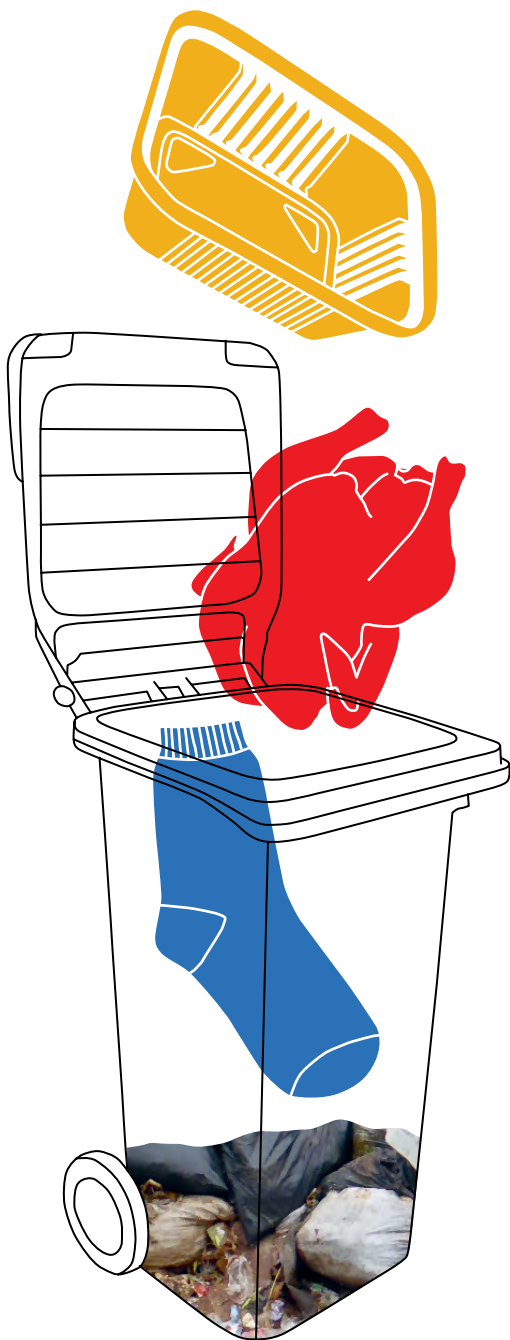
Õiglase kaubanduse kriteerium – 10 punkti. Kasutatakse järgmist skaalat:

vähemalt 40% koolilõuna valmistamiseks kasutatavast suhkrust on tarnitud õiglase kaubanduse põhimõtete kohaselt – 5 punkti (minimaalne nõutav 20%);

vähemalt 50% koolipuhvetis pakutavatest šokolaadi-, tee-, kohvi- ja joogikakao sortidest on tarnitud õiglase kaubanduse põhimõtete kohaselt – 5 punkti, vähemalt 40% koolipuhvetis pakutavatest šokolaadi-, tee-, kohvi- ja joogikakao sortidest on tarnitud õiglase kaubanduse põhimõtete kohaselt – 3 punkti (minimaalne nõutav 30%).

Lepingu tingimused

Olulisemad hanke teostamisega seotud tingimused tuleb juba hanget koostades panna kirja hankelepingu projekti, mis on osa hankedokumentidest. Oluline on tingimusi välja töötades mõelda juba ette sellele, kas ja kuidas on nende täitmist võimalik kontrollida. Sellisel juhul on võimalik hanke võitnud ettevõtte tulevikus teenust veelgi keskkonnasäästlikumalt või sotsiaalselt vastutustundlikumalt osutada.

NÄIDE 1

OMAAVALITSUSE KONTORIRUUMIDE KORISTUSLEPING

Kui vastavustingimustes on nõutud teatud nõuetele vastavate toodete kasutamist või muid teenuse osutamisega seotud tegevusi, tuleks see fikseerida ka hankelepingus, nt:

„10.1 Teenuse osutamisel peab töövõtja kasutama pakkumusega esitatud loetelus nimetatud puhastusvahendeid.

10.2 Pakkumuses esitatud I tüüpi ökomärgisega puhastusvahendite nimekirjas olevaid vahendeid võib lepingu kehtivuse ajal muuta vaid tellija nõusolekul. Lepingu kehtivuse ajal ei ole lubatud asendada ökomärgisega tooteid mitteökomärgisega toodetega.

10.3 Liigiti kogutud jäätmed tuleb viia vastavatesse eraldi konteineritesse

10.4 Puhastusvahendeid tuleb koristamisel doseerida vastavalt kasutusjuhendile. Võimalusel puhastada vaid mikrokiudlapi, -mopi ja/või veega.”

Kui koristusteenuse osutamise sisulised tingimused on ammendavalt kirjeldatud vastavustingimustes (eelkõige tehnilises kirjelduses), võib selle ka lepingule lisada ning viidata lepingu põhitekstis ainult nende nõuete täitmise vajadusele, nt:

„2.1. Teenuse osutamise nõuded on toodud riigihanke viitenumber xxxxxx alusdokumentide tehnilises kirjelduses (edaspidi lepingu lisa 1).”

NÄIDE 2

TOITLUSTUSTEENUS KOOLILE

Vastavustingimustes nimetatud või hindamiskriteeriumides aluseks võetud õiglase kaubanduse päritoluga toodete kasutamise nõue tuleks fikseerida ka hankelepingus. Seda on võimalik teha kahel viisil. Esiteks saab lepingus selgelt sätestada kohustuse pidada kinni tehtud pakkumusest, nt:

„7.3 Toitlustusteenust osutades peab toitlustaja toidu valmistamisel kasutama ja puhvetis pak-kuma õiglase kaubanduse põhimõtete kohaselt tarnitud kaupa pakkumuses esitatud ulatuses.”

Teiseks, juhul kui toitlustusteenuse osutamisel on õiglase kaubanduse päritolu toodete kasutamine ja/või pakkumine ammendavalt kirjeldatud vastavustingimustes (eelkõige tehnilises kirjelduses), võib need tingimused lepingule lisada ning viidata lepingu põhitekstis ainult nende nõuete täitmise vajadusele, nt:

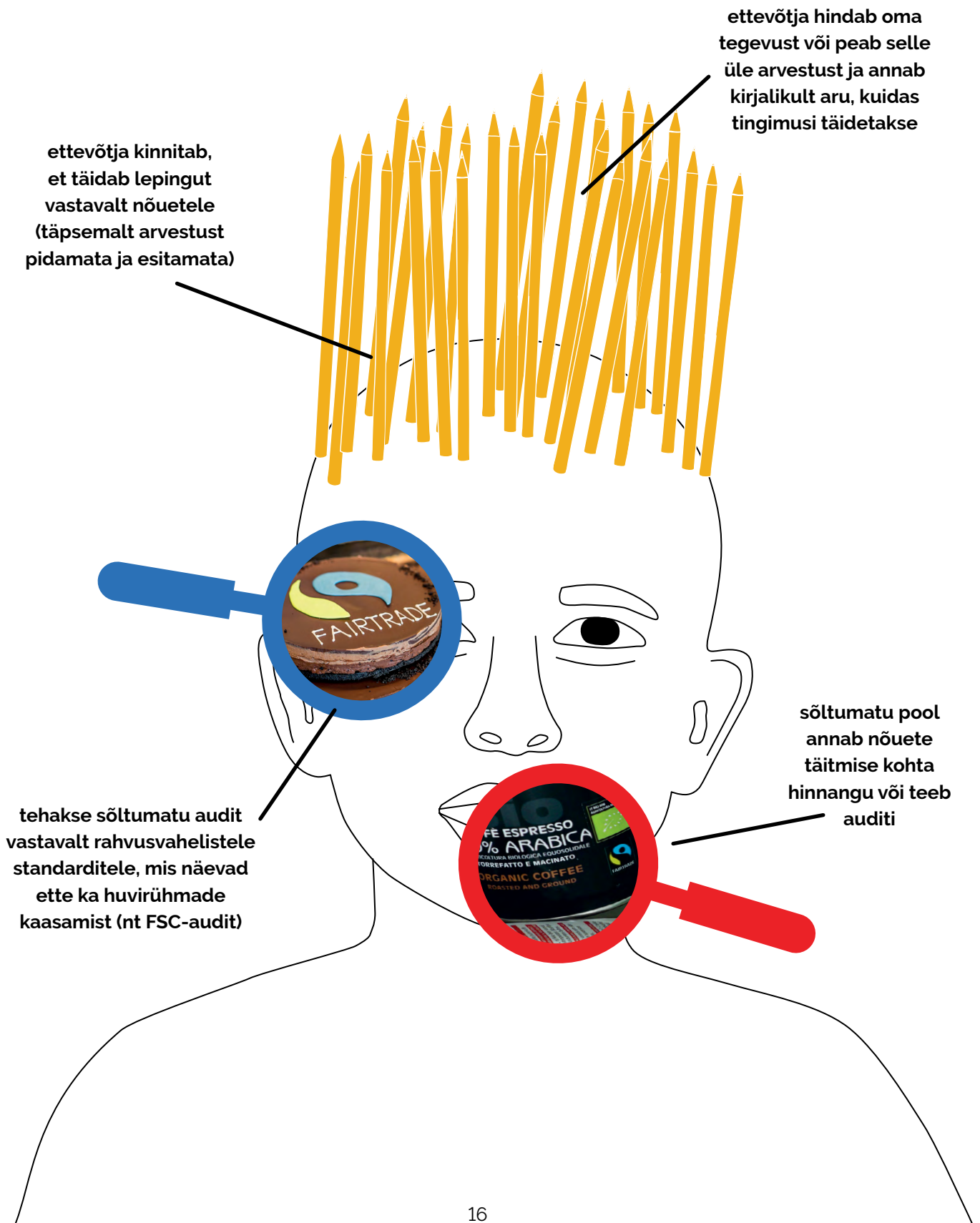
„2.1 Toitlustusteenuse osutamise nõuded on toodud riigihanke viitenumber xxxxxx alusdokumentide tehnilises kirjelduses (edaspidi lepingu lisa 1).”

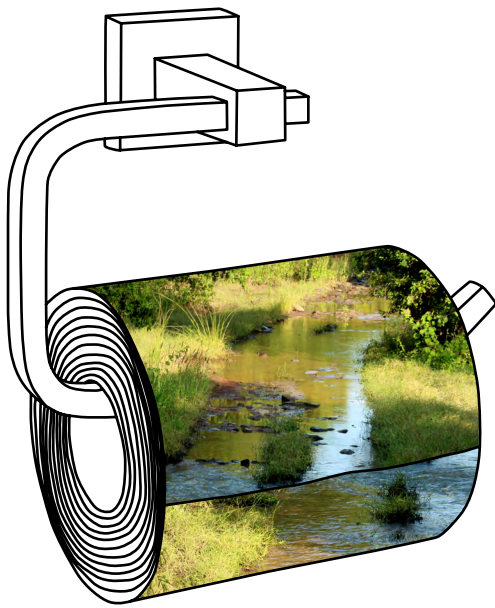
NB! Selline lahendus on sobilik vaid juhul, kui hindamiskriteeriumides õiglase kaubanduse päritoluga kaupade laiaulatuslikuma kasutamise eest lisapunkte ei määrata.

Lepingu täitmise kontroll

Selleks et tagada hanke võitnud ettevõtja lubatud teenuse vastavus hanke nõuetele, tuleb läbi mõelda ning lepingusse kirja panna ka see, kuidas lepingu täitmist kontrollitakse. Võimalusi on mitu (järgnevalt reastatud vastavalt usaldusväärsele, alates vähem usaldusväärsest):

NÄIDE 1

OMAAVALITSUSE KONTORIRUUMIDE KORISTUS-LEPING

Üks viis tagada, et koristusettevõtte tööpoolest täidab hankedokumentides ettenähtud nõudeid, on näha lepingus ette nõue, et ettevõtte peab kulumaterjalide üle arvestust pidama ja nende kohta aru andma, nt:

„10.5 Töövõtja peab arvestust kulutatud koristus-tarvikute, puhastusvahendite, hügieenitarvikute (pehmepaberid, seep, õhuvärskendaja) jmt kohta (toote nimi, kogus, ökomärgis) ning esitab andmed kord kvartalis kvartalile järgneva kuu 10. kuupäevaks vallavalitsuse kontaktisikule.”

NÄIDE 2

TOITLUSTUSTEENUS KOOLILE

Toitlustusteenusel õiglase kaubanduse nõuete täitmist saab kontrollida eelkõige sellega, et toitlustaja peab jooksvalt arvet kasutatud toiduainete ja puhvetis pakutavate kaupade kohta ning annab sellest aru, nt:

„10.7 Toitlustaja peab arvestust toiduvalmistamisel kasutatud suhkru kohta (toote nimi, kogus, õiglase kaubanduse märgis) ning esitab andmed kord kvartalis järgneva kuu 10. päevaks vallavalitsuse kontaktisikule.

10.8 Toitlustaja peab arvestust puhvetis pakutavate šokolaadi-, tee-, kohvi- ja joogikakao sortide kohta (pakutavate artiklite nimetused, õiglase kaubanduse märgise olemasolu) ning esitab ülevaate pakutavate toodete kohta kord kvartalis järgneva kuu 10. päevaks vallavalitsuse kontaktisikule.”

Tahad küsida?

Kirjuta Kristina@mondo.org.ee või siim@k6k.ee

Õiglase kaubanduse veebilehed:

Fair Trade International, www.fairtrade.net
Fair Trade Advocacy Office, www.fairtrade-advocacy.org
International Trade Center, www.intracen.org
Fair Trade Certified, www.fairtradecertified.org
Slavefreetrade, slavefreetrade.org
Mondo, fairtrade.ee, mondo.org.ee

Mondo lingid:

Filmid ja videod
Materjalid: fairtrade.ee, maailmakool.ee

Jälgi meid:

MONDO FACEBOOK
www.facebook.com/makefruitfair1

Nõuanded on koostanud Siim Vahtrus SA-st Keskkonnaõiguse Keskus ja Kristina Mänd MTÜ-st Mondo. Oma teadmistega on toetanud keskkonnaõiguse asjatundja Kärt Vaarmari ning Sandra Oidsalu ja Kai Klein Balti Keskkonnafoorumist. Nõuannete koostamisel kasutati Reilu kauppa ry materjale.

Korrektuuri tegi Katrin Kern ja kujundas Triinu Tulva.

Eestikeelse juhendi väljaandja

MTÜ Mondo, mondo.org.ee
Tallinn, märts 2019
Saadaval: www.fairtrade.ee/teabekogu

Nõuanded koostati European NGO Network on Green Public Procurement toel ja projekti „Trade Fair Live Fair” raames Euroopa Liidu vahenditest. Juhendi eest vastutab MTÜ Mondo ning seda ei saa käsitleda Euroopa Liidu seisukohavõtuna.

